

Matti Salakka

KESTÄVYYSJUOKSU KANSALLISENA TARINANA

Mauri Myllymäki (Yle): "13'52"...no hiukan päälle...sillä ei kyllä jatkoon mennä. Risto putoaa ilman muuta jatkosta ja hänen ainoaksi esiintymisekseen täällä, että hän pääsi täydet kierrokset maaliin asti, oli tämä Barcelonan viisituhatta metriä...kymppi meni vieläkin huonommin (...) Ja nyt meillä on Risto Ulmala tuolla Markku Katajan luona, eli käväistäänpä siellä".

Markku Kataja (Yle): "Risto Ulmala, karsiutumisen kilpailusta on tosiasia, loppuaika oli 13'52". Olosuhteet olivat ilmeisesti liian vaikeat?"

Risto Ulmala: "Kyl ne oli vaikeat. Et jos maailmanmestariakin menee, maailman kärkiaikaa pitävä Ondiekikin menee, aikavertailuun. Peli on erittäin kovaa ja odotukset erittäin raskaat. Olosuhteet on tietenkin kaikille samat, mutta ehkä ne huonokuntoista miestä rasittaa enemmän kuin hyväkuntoista".

Kataja: "Pahinta taisi olla tämä kosteus?"

Ulmala: "Kyllä näin on joo, että tämä kosteus oli tosi paha... Toisaalta tää aika oli kuusi sekuntia heikompi kun mun Tokion¹ alkueräjuoksun aika, jossa olosuhteet oli suunnilleen samanlaiset, tää on kuusi sekuntia heikompi kuin se. Et ei siin niin hirveetä eroa siihen oo. Mutta mä olin silloin viimeisessä erässä ja siin pidettiin alusta asti tasasta vauhtia. Siinä pystyi tarkkailemaan... Mut tästä

vaan kolme meni suoraan jatkoon ja siellä oli maailmanmestariakin mukana niin kyllä siinä vaikeuksia tietenkin tulee".

Kataja: "Tässä juoksussa oli melkoisen mielenkiintoinen vauhdinjako. Seurasitko sinä kellosta juoksun tapahtumia kilometri kilometriltä?"

Ulmala: "Mä en kelloo seurannu, kun mä vaan seurasin pääsenkö, että yritin painaa kolmen parhaan joukkoon. Kellol ei ollu sillai väliä, et mä en uskonutkaan, et mitään hirveetä vauhtii aletaan pitää. Mut hirveen epätasastahan toi oli. Kyl tommonen nykiminen alkaa rassaamaan. Ja rassas mui-takin kuin minua, et eihän siin niin kauheen kovaa kukaan juossu. Kolmentoista minuutin miehet juoksee 13'35", niin siin on suunnilleen sama marginaali...".

Kataja: "Et vaikuta kuitenkaan pettyneeltä, vaikka tavoitteet ilmeisesti jäivät täyttymättä. Minkälainen on fiilis tuolla korvien välissä?"

Ulmala: "Mä en ehkä ymmärrä olla vielä niin pettynyt. Ja toisaalta tota niin mieshän on terveenä kun olympialaiset on takana, niin ei tästä tikkuja kannata työntää silmiin, vaikka täältä pudottiin...Elämähän jatkuu ja on paljon muutakin elämää kun nää olympiakisat. Jo tota niin, siit ei pääse yli eikä ympäri, et töitä on tehty paljon ja etteikö se jonkinlaista masennusta voi tuoda jossain vaiheessa...".

Suomen elokuvatuokimuksen seuran kesäkoulussa 15.8.1992 Veijo Hietala piti televisiourheilua käsittelevän esitelmän. Barcelonan kesäolympialaiset olivat juuri päättyneet ja Veijo Hietalan esimerkkimateriaalia oli muun muassa suomalaisen kestävyysjuoksijan Risto Ulmalan televisiohaastattelu välittömästi 5 000 metrin alkuerän jälkeen. Ulmalaa haastatteli Yleisradion urheilutoimituksen toimittaja Markku Kataja. Sekä nähty haastattelu että kesäkouluun osallistuvien suhtautuminen kuvastivat varsin selvästi kollektiivisten menestymis-toiveiden ja Ulmalan omien odotusten välistä ristiriitaa. Ulmala oli pudonnut 5 000 metrin juoksun jatkosta, mutta toimittajan (ja Hietalan esitelmän kuulijoiden) ärsytykseksi hän ei vaikuttanut erityisen pettyneeltä.

Haastattelu paljastaa, että Risto Ulmala arvioi suoritustaan tilanteeseen nähden harvinaisen analyttisesti. Vaikka Ulmala oli päättänyt äärimmäisen raskaan fyysisen suorituksen vain muutamia minutteja aikaisemmin, hän ei televisiokameroiden edessä sorru syyttämään karsiutumisestaan ja keskinkertaisesta esityksestään ulkoisia olosuhteita kuten säätä tai juoksun sisäistä kulkua, esimerkiksi hänelle heikosti sopinutta vauhdinjakoa, vaikka toimittaja yllyttääkin häntä tämänkaltaisiin tulkintoihin. Juoksija toteaa ainoastaan, ettei pysynyt muiden vauhdissa. Vielä pahempaa suomalaisen kestävyysjuoksukertomuksen kannalta on kuitenkin se, että Ulmala osoittaa tappion hetkellä paitsi suhteellisuudentajua myös itseironiaa viitaten omaan ”huonokuntoisuuteensa”.

Risto Ulmalan ylle on jo vuosia soviteltu suomalaisen kestävyysjuoksun maineikkaan historian jatkajan viittaa. Tässä roolissa olevan henkilön julkikuvaan sopii heikosti se, että hän menee mainitsemaan huippu-urheilun olevan vain yhden osan elämäänsä. Samoin vaikka olympiakisoissa juoksijoiden oletetaan, ainakin perinteisesti, edustavan yhtä paljon kotimaataan kuin itseään, ”kamppailevan maansa kunnian puolesta”, ei Ulmala tunnu antavan olympialaisille erityistä arvoa suhteessa muihin kansainvälisiin kilpailuihin.

Menestyminen miesten kestävyysjuoksussa on keskeinen osa sitä myyttistä kansallista tarinaa, jossa suomalaiset ovat sankareita. Kun näin on, oli yhtä hyvin mediatodellisuudelle, penkkiurheilijoille kuin urheilujohdolle tärkeää tehdä Risto Ulmalasta tuon Suuren Kertomuksen jatkaja. Näin siitä huolimatta, että aiemmin itselleen suosikin paineita kasannut Ulmala² tuskin itsekään uskoi ennen Barcelonan kisoja, että hänen kesän 1992 tuloksuntonsa tulisi riittämään palkintosijoille.

Kun Ulmala oli keskeyttänyt ensimmäisen kilpailunsa, 10 000 metrin juoksun alkuerän, hyväksyttiin vielä tämä ratkaisu julkisuudessa melko vähin äänin. Tuolloin katsottiin, että Risto Ulmalan keskeytys oli osoitus hänen taktikon kyvyistään ja kylmäpäisyydestään: Ulmala pystyi keskeyttämään olympiajuoksunsa, kun todennäköiset jatkoon selviytyjät olivat jo häneltä karanneet. Näin hän oli pienemmällä rasituksella valmistautumassa seuraavaan lähtöön, eli 5 000 metrille, joka edeltävissä Splitin EM- ja Tokion MM-kilpailuissa olikin osoittautunut hänen parhaaksi matkakseen. Kun sitten Ulmalan menestys jälkimmäisellä matkalla oli lähes yhtä vaatimaton, nousi julkisuus täydellä teholla häntä vastaan. Television urheiluselostajista erityisesti Mauri Myllymäki, jonka selostustapa on tosin muutoinkin ollut hyvin poleeminen, aloitti suoranaisen ulmalapanettelun. Hän muun muassa syytti Risto Ulmalaa valtion varojen kavaltamisesta: olihan tämä nostanut urheiluliiton valmennusstipendejä, muttei Myllymäen näkemyksen mukaan ollut valmentautunut. Risto Ulmalan vastaisessa hyökkäyksessä binaariseksi oppositiopariksi nousi vantaalaisjuoksija Harri Hänninen, joka Barcelonan kisojen päätöspäivänä saavutti Lasse Virenin Montrealin juoksua lukuun ottamatta parhaan suomalaissijoituksen olympiamaratonilla siten vuoden 1956. Tiedotusvälineet pitivät Hännisen maratonsuoritusta erittäin hyvänä, vaikka yhdettätoista sijaa ei yleensä noteerata Suomessa, jossa on totuttu kestävyysjuoksumenestykseen. Kokonaisuudessaan Hännisen suurkisamenestys on ollut melko samaa luokkaa kuin Ulmalan³, mutta kesällä 1992 julkisuus kohotti hänet kestävyysjuoksusankariksi, samalla kun Ulmalasta tehtiin kollektiivinen sylkykuppi. Kun vielä keväällä 1992 Risto Ulmala kuvattiin suomalaisen mieskestävyysjuoksun suurena toivona ja Hänninen ”kakkosmiehenä” tai hänen adjutanttinaan⁴ muuttui tilanne Barcelonan olympiakisojen jälkeen kertaheitolla.

Vastarannan kiiski vs. tunnollinen perheenisä

Harri Hännisen ja Risto Ulmalan julkikuviin ja suoritusten arviointeihin vaikuttavat myös urheilusaavutusten ulkopuoliset tekijät. Näiden tekijöiden jäljille voisi auttaa Richard Dyerin tähtikuva (star image) -käsite, vaikka puhunkin tässä yhteydessä tähteydestä laajemmassa merkityksessä kuin Dyer. Tähtikuvan perustana on ajatus, että tähti on kulttuurissa rakennettu tuote, jossa jotkut piirteet

Tämän kuvaparin esittämät hetket ovat yhä kirkkaina monen suomalaisen mielessä. Lasse Viren kaatuu

korostuvat toisten kustannuksella.⁵ Tähteys ja tähtikuva ovat irrallaan fyysisistä henkilöistä ja siksi, että tähti on rakennelma, ei lihaa ja verta, on tähteyden purkaminen mahdollista ja mielekästä.

Kun Ulmalan julkikuva on aggressiivinen, omapäinen ja urheilujärjestöjä rahastava, Hänninen kuvataan vaatimattomana perheenisänä. Harri Hännistä käsiteltäessä on muun muassa nostettu esiin, ettei hänelle ole, ainakaan mitenkään korostetusti, järjestetty työpaikkaa, vaan hän työskentelee koulutustaan vastaavalla alalla — merkonomi Hänninen tekee Kansaneläkelaitoksessa kustannuslaskelmia. ”Hännis-kuvaan” sopii myös mainiosti hänen seuravalintansa. Harri Hänninen on koko juoksijanuransa ajan edustanut suhteellisen pieniä helsinkiläisiä työläisurheiluseuroja — ensin Puistolän Pyryä ja myöhemmin Pakilan Visaa. Aivan viime vuosina on mediatodellisuus taas huomioinut erityisesti sen, kuinka Hänninen harjoittelee kovimpina pakkaspäivinä autotallin nurkassa juoksumatolla, koska hän ulkomaanleirien sijasta haluaa

käydä töissä ja elää yhdessä perheensä kanssa⁶. Esimerkiksi Ulmala on harjoitellut etelässä.

Harri Hänninen on koko uransa ajan — jo ennen ”kansainväliseen sarjaan” kohoamistaan — tuotu julkisuudessa esiin hyvin positiivisessa valossa aivan muutamaa artikkelia lukuun ottamatta.⁷ Silti ero Risto Ulmalan julkikuvaan tuli entistä selkeämmäksi juuri vuonna 1992. Ulmalaa käsittelevissä artikkeleissa ovat toistuvasti esiin nostettavia aiheita olleet harjoituspaikat ulkomailla, kiistat Suomen Urheiluliiton kanssa, harjoittelun rahoitus, sekä urheilijan oikeus päättää itse kilpailuohjelmastaan. Esimerkiksi perhesuhteista ei ”ulmalajulkisuudessa” ole juurikaan mainintoja. Harri Hännisestä kirjoitettaessa taas ovat vakioaiheita olleet harjoituspaikkojen sijasta harjoitusmäärät ja kilpailuohjelma, sekä työ ja perhe-elämä, erityisesti vuonna 1992 syntynyt perillinen.⁸ Ollaanpa toisinaan Hännistä haastateltaessa käsitelty jopa filosofisesti maratonkilpailun luonnetta sekä kehon reaktioita kilpailun aikana.⁹ Esimerkiksi urheilu-

Münchenin olympiakisojen (1972) 10 000 metrin kilpailussa, mutta säntää muiden perään ja vie lopulta voiton.

liitoista tai rahasta ei TUL:n juoksija Hännesestä kirjoitettaessa ole juuri minkäänlaisia mainintoja.

Sen enempää Risto Ulmala kuin Harri Hännikään ei ole ainakaan vielä saavuttanut suurkisamitaleja. Tämä mitalittomuuskin on nähty juoksijoiden kohdalla varsin erityyppisenä kysymyksenä. Hieman kärjistäen voidaan väittää, että ennen kesää 1993 Hännesen jokainen suurkilpailusaavutus oli esitetty tiedotusvälineissä iloisena yllätyksenä, kun taas Ulmalan juoksut oli nähty ensin odotuksia lunastaneina alkusoitoina ja myöhemmin epäonnistumisina. Toisinaan tosin myös Risto Ulmalan omat korkeat menestymistavoitteet ovat vaikuttaneet asiaan. Barcelonan kisojen aikaan Ulmalan omat odotukset eivät olleet yhtä kovat kuin aiemmin, mutta — kuten artikkelini alun haastattelulainaus osoittaa — kansallisessa urheilumyytissä hän on häviöjä riippumatta siitä, miten hän itse suhtautuu suorituksiinsa.

Ennen kesällä 1993 Stuttgartissa järjestettyjä yleisurheilun maailmanmestaruuskilpailuja Risto

Ulmala -tarina sai uuden, Ulmalan itsekriittisyyttä vahvistavan käänteen. Ensin alkukesänä harvakseltaan kilpaillutta Ulmalaa ei valittu kisajoukkueeseen. Vaatimattomien tulosten ohella syynä oli eittämättä Ulmalan niin kutsuttu niskoittelu yleisurheilun lajijärjestöä ja sen johtoa kohtaan. Ulmalalla ja muutamilla muilla hänen edustamansa urheiluseuran Saarijärven Pullistuksen juoksijoilla on ollut jo jonkin aikaa kiistoja urheiluliiton kanssa. Kärjekkäimmillään näissä kiistoissa ovat saarijärveläiset, puhemiehinään lähinnä Ulmala ja Martti Vainio, vaatineet kestävyysjuoksijoiden järjestäytymistä omaksi lajiliitokseen.¹⁰

Kesällä 1993 Suomen Urheiluliiton johto ei pysynyt hyväksymään Ulmalan poisjääntiä SM-kilpailuista Kalevan kisoista, etenkin kun juoksija oli aiemminkin kieltäytynyt osallistumasta erilaisiin karsintakilpailuihin ja omasta mielestään toisarvoisiin edustustehtäviin. Vaikka valmennuksen johtoryhmä ei esittänyt Ulmalan valitsemista MM-kisajoukkueeseen, antoi SUL:n liittohallitus hänelle

tilaisuuden vielä yhteen näyttöön. Suorassa televisiolähetyksessä 3.8.1993 ministeri ja SUL:n puheenjohtaja Ilkka Kanerva sanoi kahteen kertaan, että Risto Ulmalalta vaaditaan samana iltana Tukholmassa juostulta 5 000 metriltä Stuttgartin kisojen a-karsintarajan — joka oli 13'28" — tienoilla oleva tulos. Risto Ulmala voitti kilpailussa viime vuosien menestyneimmän pohjoismaalaisen kestävyysjuoksijan Johnny Danielssonin ja hänet valittiin Stuttgartiin, vaikka hän jäikin asetetusta aikarajasta seitsemisen sekunttia. Valinnan jälkeen Ulmala kuitenkin kieltäytyi tarjotusta edustustehtävästä. SUL:n toimitusjohtajan Antti Pihlakosken mukaan syynä oli se, ettei Risto Ulmala katsonut tuloskuntonsa riittävän MM-areenalle¹¹.

Risto Ulmalan valinnan ympärillä käyty keskustelu ja Minna Lainion dopingsoitku antoivat esimakua lopulta erittäin heikoksi jääneelle suomalaisen keski- ja kestävyysmatkojen juoksijoiden Stuttgartin matkalle. Päivi Tikkanen keskeytti 10 000 metrin kilpailun, eikä Harri Hänninen pystynyt uusimaan vuotta aiemmin olympiakisoissa saavuttamaansa menestystä maratonilla. Satu Jääskeläisen, Ritva Lemettisen, Ville Hautalan ja Ari Suhosen suoritukset olivat korkeintaan keskinkertaisia. Ainoastaan 16-vuotias Anne-Mari Sandell onnistui sijoituessaan naisten 3 000 metrillä kolmanneksitoista.

Kestävyysjuoksu suomalaisessa todellisuudessa

”Vaiennut viulu” soi Helsingin vanhassa kirkossa lokakuussa 1973. Paavo Nurmi siunattiin viimeiseen lepoon.

Yhtenä kantoi arkkua ulos kirkosta Lasse Viren, Münchenin sankari. Hänen oli pitänyt tavata Paavo Nurmi lokakuun 1. päivänä. Juoksijain kuningas kuoli seuraavana aamuna. He eivät tavanneet koskaan.

Lasse Virenin lisäksi kantoivat arkkua Taisto Mäki, Harri Larva, Toivo Loukola, Veikko Karvonen, Lasse Virtanen, Viljo Heino ja Ilmari Salminen. Arkun perässä käveli Ville Ritola. Hän ei jaksanut kantaa.

Arkun äärellä entiset suurjuoksijat katsoivat Lasse Vireniä. Katseessa oli sanaton viesti: — Olet uusi Paavo Nurmi. Älä unohda Montrealia.

Lasse Viren nyökkäsi hiljaa, itsekseen. Juoksijain kuninkaan perintö oli siirtynyt hänen harteilleen.¹²

Suomessa urheilun arvokisamenestys on aina kunniansaan. Kuitenkin vain arvokilpailujen miesten keihäänheiton kultamitalit vetänevät suuren yleisön silmissä vertoja sankarillisille suorituksille kestävyysjuoksussa, ja aivan erityisesti miesten 5 000 ja 10 000 metrillä. Suomalaisen suhdetta kestävyysjuoksuun kuvastaa muun muassa moninkertaisen arvokisamitalistin Martti Vainion urasta kertovan kirjan esipuheen sanat:

(...) sivuttiin Martti Vainion doping-tapausta ja todettiin, että suomalaisista se on tuntunut yhtä pahalta kuin jos olisi käynyt ilmi, että Aleksis Kiven teokset ovat väärennöksiä, ulkomailla ennen julkaistujen kirjojen plagiaatteja.

Juoksu, ja nimenomaan kestävyysjuoksu on suomalaisille pyhittynyt asia. Se sitoutuu kansallistuntoon ja suomalaisten minäkuvaan — käsitykseen siitä, keitä ja millaisia me olemme.¹³

Miesten kestävyysjuoksun erityisasemasta yleisurheilulajienkin joukossa kertoo taas kymmenottelija Petri Keskitalon haastattelulausunto:

Jos et pärjää, sanoo Petri, maitokaupan jonossa saat kuunnella tosi hyviä neuvoja siitä, mitä olisi pitänyt tehdä.

— Eniten vinoilua esiintyi Barcelonan jälkeen, ikään kuin olisin siellä tahallani epäonnistunut. Vähäistä se silti oli siihen verrattuna, mitä Risto Ulmala joutui kokemaan.¹⁴

Kautta aikojen Suomi on kiistämättömästi maailman menestyksekkäimpiä kestävyysjuoksumaita. Silti myytissä loistavasta menestyksestä on myös harhaa. Esimerkiksi olympiakisojen 10 000 metrin juoksun kuuden parhaan joukkoon on sijoittunut kaksi tai useampia suomalaisjuoksijoita vain vuosien 1912, 1924, 1928, 1932, 1936 ja 1980 olympialaisissa, siis kuutena kertana seitsemästätoista ja maailmansotien jälkeen ainoastaan kerran. Vuosien 1948—1968 paras 10 000 metrin suomalaissijoitus on 9:s ja jos Lontoon kisat 1948 jätetään huomiotta 16:s Muilla kestävyysmatkoilla on menestys ollut mainittuna aikavälinä yhtä vaatimatonta. Kestävyysjuoksumitaleja ei ole tullut joka arvokisoista vaan sykleittäin. Toisinaan poikkeukselliset fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet omanneet urheilijat ovat valinneet juuri kestävyysjuoksun lajikseen ja lisänneet omalla menestyksellään harrastusta ja synnyttäneet näin uusia tähtiä.

Suomalaisen kestävyysjuoksun menestyskäyrän huippuja ovat olleet vuodet 1912—1936 (Kolehmainen, Nurmi, Ritola, Stenroos, Iso-Hollo, Salminen...) ja 1971—1982 (Väätäinen, Viren, Vai-

nio, Maaninka...). Itse Suuren Kansallisen Sankaritarinan ruumiillistajina ei ole käytetty kuin kolmea tai neljää juoksijaa: Hannes Kolehmainen, Paavo Nurmea, varauksin koko aktiiviuransa Yhdysvalloissa asunut Ville Ritola ja Lasse Vireniä. Näiden kestävyysjuoksun kulttihahmojen julkivat ovat kukin tavallaan hyvin vahvasti merkityt. Hannes Kolehmainen oli itsenäistyvän valtion sankari, lentävä suomalainen, joka ”hymyili” suurimpienkin ponnistusten keskellä. Tukholman olympiakisojen 1912 maailmanennätysjuoksussaan 5 000 metrillä ajassa mitattu ero — joka ei tietenkään aina paljasta kilpailun tiukkuutta — oli pienin mahdollinen: Kolehmainen voitti toiseksi tulleen ranskalaisen Jean Bouin vain rinnanmitalla (ajat 14’36,6” ja 14’36,7”). Vaikka urheilun kirjoitetussa historiassa keskiöön nousi juuri kamppailun tiukkuus¹⁵, katsottiin, että visuaalisesti näyttävintä oli esittää Kolehmainen ylivoimaisena voittajana. Niinpä Bouin retusoititiin pois Kolehmaisen maalitulosta laajimmin Suomessa levinneestä kuvasta.¹⁶

Paavo Nurmen mainitaan ”juosseen Suomen maailmankartalle”. Myyttisessä tarinassa hänen ainoa kilpailijansa on sekuntikello¹⁷, joka aivan fyysisenä esineenä olikin useissa ennätysjuoksussa Nurmen kädessä. Kellon ohella ranskalainen Joseph Guillemot ja Ville Ritola lienevät aiheuttaneet Nurmelle päänsäivä; ainakin miesten voitot menivät ristiin suurkisoissa. Lasse Viren taas oli sankaritarinan mukaan kunnossa aina silloin kun suomalaiset kaipasivat kipeimmin voittoja, mutta eivät jaksaneet uskoa Virenin menestykseen. Näin syntyi kuva Virenistä olympiakisoihin keskittyneenä juoksijana, joka ei edes tähdännyt menestykseen muissa kilpailuissa. Viren menestyi silti varsin hyvin myös EM-kisoissa, tosin ainoastaan 5 000 metrillä: hän oli jo nuorena tulokkaana Helsingissä 1971 seitsemäs ja Roomassa 1974 keväälle sattuneen pahan loukkaantumisenkin jälkeen kolmas¹⁸. Prahan EM-kisoissa 1978 Viren ei ollut mukana lainkaan, mutta syynä lienee ollut ainakin osaltaan loukkaantuminen, ei yksinomaan Euroopan mestaruuksien ylenkatsominen¹⁹.

Jos siis suurkisamenestyksen ja suurjuoksijoiden taustalla on paitsi todellisia mitaleja ja urheilutlastoista tarkistettavissa olevia tuloksia myös kansallista mytologiaa, niin mikä on synnyttänyt nämä myytit ja mikä on saanut ne elämään vuosikymmenistä toiseen? Muutamien ominaispiirteidensä lisäksi mystifioituissa suomalaisissa kestävyysjuoksusankareissa on jotain yhteistä, jotain mitä suomalaiset saattoivat ihastella ja mihin he pystyi-

vät samastumaan. Osa noista piirteistä sopii tietenkin maailman jokaiseen menestyvään kestävyysurheilijaan: he ovat peräänantamattomia ja pystyvät säilyttämään ajatuksensa selkeinä kovimankin ponnistuksen aikana. Mainittujen suomalaisjuoksijoiden tähtikuvia leimaa lisäksi ulkoinen vaatimattomuus, syrjäänvetäytyneisyys ja jopa jurous. He ovat puheissaan lakonisia ja saattavat (mytologian mukaan) muutamalla sanalla paljastaa enemmän ”suuria totuuksia” kuin joku muu pitkillä puheillaan. Erityisesti kahta ”suurinta” — Nurmea ja Vireniä — on tämän lisäksi luonnehdittu kylmäpäisiksi, jopa laskelmoiviksi. Saman laskelmoivuuden, joka vei voittoihin kilpakentillä, on väitetty kuvastavan heidän koko elämänsä. Molempia on syytetty esimerkiksi urheilun kaupallistamisesta ja korostetusta oman voiton tavoittelusta urheilun avulla²⁰. Nurmea ja Vireniä yhdistävä tekijä on myös se, että molemmat ovat toimineet sekä jo juoksu-uransa aikana että sen jälkeen yrittäjinä ja liikemiehinä.

Lasse Virenin kullattu julkikuva

Lasse Virenin tähtikuvaan liittyy niin runsaasti positiiviseksi miellettyjä piirteitä, että niiden rinnalla Virenin julkikuvan säröt tai ilkeät juorutkaan eivät pysty rikkomaan kokonaisuutta. On muistettava, että Lasse Vireniä on syytetty jo huippu-urheilijauransa aikana paitsi ahneudesta — siitä, että hän olisi saanut suomalaisiksi huippu-urheilijaksi poikkeuksellisen suuren taloudellisen hyödyn urheilumenestyksestään — myös tulostalon parantamisesta kemiallisella valmennuksella ja niin kutsutulla veritankkauksella.²¹

Vaikka Lasse Virenin viimeisistä suurjuoksuista on aikaa yli kymmenen vuotta, on sankaritarina yhä voimissaan. Valtakunnallisessa televisiolähetyksessä Lasse Viren nähtiin muun muassa 12. lokakuuta 1993 (ja uusintana 21.12.1993), jolloin hän oli MTV3:n *Hyvät herrat* -viihdesarjassa kauppaneuvos Paukun (Matti Tuominen) saunavieraana. Vaikka saunapuheitten päällimmäisenä aiheena olivatkin tulevat presidentinvaalit — Lasse Viren on julkisesti ilmoittautunut Raimo Ilaskiven kannattajaksi — olivat esillä myös yhtäältä Lasse Virenin juoksu-ura ja toisaalta erilaiset huippu-urheilun lieveilmiöt.

Suomalaisessa keski- ja pitkänmatkan juoksussa dopingaineiden käyttö on ollut esillä viimeksi kesällä 1993: Kalevan kisoissa kaksi keskimatkaa voittaneen ja hyvää vauhtia uudeksi suomalaiseksi

kestävyysjuoksusankariksi nousmassa olleen Minna Lainion doping-syyte on tätä artikkelia kirjoitettaessa edelleen kesken ja menossa käsiteltäväksi siviilituomioistuimeen. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että myös *Hyvät herrat*-ohjelmassa, jossa erittäin keskeisenä piirteenä on koko ajan ollut illuusio realismista, ”päiväkohtaiset viittaukset todellisiin julkisuuden henkilöihin ja tapahtumiin”²², nostettiin esiin urheilijan suorituskykyä keinotekoisesti parantavat kielletyt tai eettisesti arveluttavat aineet ja menetelmät. Lasse Viren kiisti yksikantaan käyttäneensä koskaan dopingaineita, mutta sen sijaan hän ohitti väitteet mahdollisesta veritankkauksesta: Viren ei vastannut lainkaan kauppaneuvos Paukun esittämään kysymykseen.

Usko Lasse Virenin suoritusten ”puhtauteen” on vahva, kun huomioidaan hänen aikalaistensa lausunnot dopingaineiden ja veritankkauksen käytön yleisyydestä suomalaisessa kestävyysjuoksussa. Toinen Moskovan olympialaisissa menestynyt huippujuoksija Kaarlo Maaninka väitti kisojen jälkeen uskoon tultuaan, että veridoping kuului hänen suurkisoihin valmistautumiseensa. Prahan 1978 Euroopan mestaruuskisoissa 10 000 metriä voittaneen Martti Vainion suoritus Los Angelesin olympiakisissa 1984 hylättiin hänen antamansa positiivisen dopingnäytteen takia.²³ Estejuoksija Mikko Alalep-

pilampi (EM 5. 1971, Olympia 10. 1972) on haastatteluissa myöntänyt käyttäneensä sekä veritankkaukseen että dianobal-nimisiä hormoneja tulostulonsa parantamiseen.²⁴ Risto Ulmalan valmentaja ja omalla aktiivurallaan Lasse Virenin kanssa useasti kilvoitellut Esko Lipsonen taas arveli Suomen urheilulehden haastattelussa muun muassa seuraavaa:

Se aika (1970-luku) ei palaa enää koskaan. Jokainen urheilussa mukana ollut tietää (suomalaisen juoksun) senaikaiset konstit. Testit veivät meiltäkin tason juoksusta.²⁵

Annat vain kaiken

Seppo Luhtalan ohjaama, käsikirjoittama ja leikkaama dokumentti *Annat vain kaiken* (1982) on hyvin kattava esitys sekä Lasse Virenin tähteydestä että kestävyysjuoksun merkityksestä suomalaisessa todellisuudessa. Elokuva alkaa kuvalla Münchenin olympiakisojen kultamitalista. Samalla kun kertoja Veikko Honkanen alkaa elokuvan nimen mukaisesti kuvata huippukestävyysjuoksijalta vaadittavia ominaisuuksia ja olympiamitaleihin tähtäävältä nuorelta edellytettäviä uhrauksia, käydään lyhyesti läpi Virenin suoritukset Münchenin ja Montrealin ki-

soissa. Ennen muuta elokuvassa kuvataan kuitenkin Lasse Virenin Moskovan olympiakisoihin 1980 tähtäävää harjoittelua, suoritusta itse kisoissa ja kisojen jälkeistä huippu-urheilijauran lopettamis päätöstä.

Annat vain kaiken kiistää päättävaisesti kaikki väitteet Virenin voittojen takana olevista epäselvyyksistä, sillä "sälisuuksia tarvitsivat ne, jotka eivät halunneet tuntea oikeaa Lasse Vireniä". Implisiittisesti elokuvassa kyllä mainitaan niin Montrealin olympiakisojen tossujupakka kuin Virenin suorituksia varjostaneet verenvaihtoepäilytkin, mutta syyttelyn taustaksi asetetaan Lasse Virenin uran tragedia: hänen saavutustensa sanotaan olevan niin mittavia, että muiden on yksinkertaisesti vaikea niitä hyväksyä ja

ymmärtää. Lääketieteellä osoitetaan kyllä olevan merkittävä osuus Virenin valmentautumisessa. Sen tehtävänä ei ole kuitenkaan tulosten vilpillinen kohtaminen, vaan kunnan testaaminen laboratorioolosuhteissa sekä vammojen ennaltaehkäisy. Lääketiede ja ei-tieteellinen ennaltaehkäisevä hoito kuten hieronta esitetään osana valmentautumista, mutta tärkeimpään osaan asetetaan Virenin itsensä tekemä työ. Tosin varsinaisten sairauksienkin hoitoa kuvataan: poskionteloiden punkteerausta esittävät otokset ovat suorastaan inhorealistisia. Kun vielä kertojanäni kuvailee harjoittelun aikaansaamia

muutoksia ruumiissa tai kehon reaktioita kilpailu-suorituksen aikana, elokuvaa leimaa instrumentaalinen suhde Virenin ruumiiseen. Ruumiista tulee työkalu, jonka tehtävä on kilpa-autoilijan auton taapaan kuljettaa kilpailijaa kohti päämäärää.²⁶ Sielu ja ruumis, henki ja materia, on tiukasti erotettu toisistaan.

Erityisesti Lasse Virenin juoksuja Moskovan kisoissa 1980 käytetään todistamaan, että edelliset voitot ovat tulleet yksinomaan kovalla ja suunnitelmallisella harjoittelulla. Kun Viren tulee Moskovan 10 000 metrin juoksussa maaliin viidentenä, kertoja toteaa, että tälläkin kertaa voiton olisi tuonut ”viisaasti suunniteltu, määrätietoinen ja hellittämätön työ ja ehdoton rakkaus juoksuun”. Ehdottoman rakkauden esteenä taas esitetään Virenin elämään astuneet ”kilpakosijat”: vaimo, perhe ja muut siviilielämän vaatimukset. Vaikka valmennuksen osoitetaan olevan ennen Moskovaa suunnitellumpaa kuin koskaan aiemmin — siihen sisältyy runsaasti lääketieteellisiä testejä ja esimerkiksi pyrkimystä erilaisten sairastumisriskien estämiseen ennakolta — on juoksijassa itsessään jokin muuttunut.

Keskeiseen osaan kohoaa siviilielämän ja huippu-urheilun välinen ristiriita. Ansiotyö ja perhe-elämä edellyttäisivät muuta, mutta Lasse Virenin on juostava, vaikka se tuottaakin hänelle elokuvan tekijöiden mukaan ainoastaan ohimenevää kunniaa ja arvostusta. Elokuvan kerronnassa esitetyt perheen uhraukset isän juoksijauran vuoksi eivät aseta Lasse Vireniä ja hänen elämäntapaansa kyseenalaiseen valoon, vaan päinvastoin heroisoivat myös hänen lähipiirinsä. Kohtaus, jossa Päivi ja Tuomas luovat lunta omakotitalon pihasta, konkretisoi miehen poissaoloa ja muun perheen uurastusta. Kun juoksija soittaa Brasiliasta kotiin, jopa kuumeisen lapsen ikävä, joka ”purkautuu hillittömänä itkuna puhelimessa” näyttää nousevan arvoonsa. Elokuvan maailmassa sillä pyritään osoittamaan, kuinka Tuomaskin on valmis ylittämään itsekkäät pyyteensä isänmaan edun tähden. On huomioitava, että juoksijan perheen uhrauksista kertovat vain kertoja ja kuvamateriaali. Kaikki *Annat vain kaiken* -elokuvan kuvaamat tapahtumat kuullaan kertojaäänien välittämällä. Kertojanäänestä syntyy mediatiskurssi, jumalääni, joka järjestää itsessään sekalaisia aineksia sisältävän kuvamateriaalin tekijöiden haluamaan muotoon.²⁷ Kertojanäänien tehtävänä on myös häivyttää visuaalisen annin ristiriitaisuuksia ja lapsuuksia, esimerkiksi se, että lumenluontikohtaus vaikuttaa lavastetulta Päivi Virenin tehdessä lumitöitä pitkässä takissa ja korkosaap-

paissa. Lasse, Päivi tai Tuomas Virenin ajatuksia tästä kaikesta ei kysytä, vaan merkityksen heidän elämälleen antavat muut.

”Perheen hylkääminen kansallisen tehtävän takia” ei ole yksiselitteinen kysymys. Ulkomailla tapahtuvan harjoittelun välttämättömyydestä ei olla kestävyysjuoksupiireissä yksimielisiä.²⁸ Jos taas harjoittelu tapahtuu kotimaassa, ammattikestävyysjuoksijan on työpäivä — vaikka onkin eittämättä poikkeuksellisen raskas — kuitenkin lyhyempi kuin ”tavallisen” työssäkäyvän.²⁹ Vaikka mukaan laskettaisiin kilpailu- ja leirimatkat, urheiluliittojen ja vastaavien tilaisuudet, sekä huippu-urheilijan velvollisuudet sponsoreitaan kohtaan, esimerkiksi osallistuminen oman tossumerkkinsä markkinointiin, ei urheilijan työviikko liene juuri keskimääräistä pidempi.

Vaikka Viren asuikin ruuhka-Suomen alueella, vajaan tunnin ajomatkan päässä Helsingistä, esitetään hänet toistuvasti juoksemassa maanteillä ja metsäpoluilla. Maalaismaisemassa hän on myös kiväärin kanssa hirvijahdissa, kuorma-autolla soranajossa tai kahvihetken rupattelussa maalaistalon pihalla. Luontoon ja maalaismaisemaan Viren — ja sitä tietä suomalainen kestävyysjuoksu — liitetään vielä runsailla kerronnan katkaisevilla luontokuvilla: otoksilla järvimaisemasta, suolta nousevasta uuvasta, päivänkakkaroista ja laskevasta auringosta. Ulkomaanleireillä Viren kuvataan juoksemassa Sao Paulon kaduilla, mutta suomalaisen kaupunkiin häntä ei juuri liitetä. Helsingissä elokuvan Lasse Viren käy ainoastaan Eläintarhan kentällä tekemässä viimeistelyharjoituksia ennen Moskovan kisoja sekä tapaamassa lääkäriään Pekka Peltokalliota.

Lasse Vireniä ympäröiviä henkilöitä ei ole otettu mukaan kertomukseen yksinomaan osana Virenin elämän dokumentointia. Heillä on myös itsenäinen, elokuvakerronnallinen tehtävä. Proppilaisen sadun peruskaavan mukainen sankari on Lasse Viren ja hänen avustajiaan ja matkaanlähettäjiään ovat valmentaja Rolf Haikkola, lääkäri Pekka Peltokallio ja hieroja Elmer Ukkola. Esimerkiksi Haikkola esitetään useaan otteeseen harjoituksia ja kilpailuja sivusta kello kädessä seuraavana sanattomana jumalhahmona. Kotona sankarin paluuta odottavat puoliso ja poika. ”Konnia” tai ”vääriä kuninkaita” ovat pahimmat kilpakumppanit, esimerkiksi Münchenissa 1972 belgialainen Emiel Puttemans, Montrealissa 1976 portugalilainen Carlos Lopes ja Moskovassa 1980 Virenin valtaistuimelta syrjäytännyt Etiopian Mirutz Yifter.

Lasse Viren on julkisuuden henkilö, joka on tiiviisti mukana poliittisessa elämässä. Hän on esimerkiksi pyrkinyt eduskuntaan Kokoomuksen listoilta. Hänen tähtikuvansa ulottuvuuksia kuvastaa hyvin se, että hänestä on silti tullut yhteiskunnalliset ryhmät ja valtapiiirit ylittävä koko kansan sankari. *Annat vain kaiken* -elokuvan Lasse Viren ei ole tietyn poliittisen suuntauksen edustaja, vaan yksinomaan hyvin suomalainen. Kertojaosuuksia kuvittamaan on sovitettu esimerkiksi lähikuvia Suomen lipusta. Kaikkein kuvaavin lienee kuitenkin kohtaus, jossa Brasiliassa harjoitteleva Viren tapaa paikallisia suomalaisia. ”Sauna ja vähemmän outo ruoka” saavat kertojan mukaan olon tuntumaan kotoisalta. Kaukana kotimaasta suomalaisten osoitetaan ylipäättään olevan ystäviä keskenään. Kun samassa elokuvassa korostetaan urheilijan olevan ulkomailla harjoitellessaan yksin, vailla kontaktia muihin ihmisiin, osoitetaan tällöin implisiittisesti etniset ja kansalliset rajat hyvin ylittämättömiksi. Harjoituskauden aikana Lasse Virenin ystäviä eivät voi olla Brasilian kansalaiset ja Mauno Saaren kirjan mukaan eivät myöskään edes Brasiliassa harjoittelevat muut huippujuoksijat.³⁰

Lasse Viren on, siinä määrin kun on urheilulta ehtinyt, tehnyt elämänsä aikana useampaa eri työtä. Eri työtehtäviä ja ammatteja ei käsitellä *Annat vain kaiken* -elokuvassa tasavertaisesti, vaan toiset on nostettu esiin ja toiset häivytetty. Kuten mainittu, Lasse Viren esitetään osallistumassa soranajotyöhön isänsä firmassa. Uran alkupuolen varsinainen työ poliisina mainitaan, mutta sitä ei millään lailla korosteta. Päinvastoin kertoja toteaa, että valmistautuessaan suurkilpailuihin Viren joutui ottamaan palkatonta vapaata poliisiin toimestaan. Sitä vastoin tehtävä erään liikepankin nuorisourheiluprojektin päällikkönä on esillä. Lasse Viren kuvataan esimerkiksi jakamassa kyseisen pankin nuorisokisojen palkintoja. Yrittäjänuraa ei mainita ääniraidalla, mutta se tulee esiin kuvamateriaalissa. Myrskylässä syyskuun lopulla 1980 järjestetyn Lassen hölkkä -nimisen massajuoksutapahtuman haastattelukorkekeen etupanelissa loistaa Lasse Virenin omistaman maahantuontiyrityksen mainos.

Urheiluohjelmien monet lajityypit

Perinteisen fakta/fiktio -jaottelun valossa televisiossa esitettävä urheilu on ”totta” — jos Ringa Ropo näytetään hyppäämässä pituutta 657 cm, hän todellakin hyppää sen. Silti, vaikka emme nielisikään purematta kaikkea, mitä postmodernia televisioilmaisua kriittikittömästi ihailevissa tai kauhistele-

vissa teorioissa väitetään, on myönnettävä, että televisiokatsojan näkemä urheilukilpailu on melko erilainen kuin se, jonka penkkiurheilija näkee stadionilla³¹. Huomiotta ei pidä kuitenkaan jättää esimerkiksi Pertti Hemánuksen Tuomas Nevanlinnan artikkelin arvioissa esiin nostamaa seikkaa: urheilun suurkisat (Nevanlinnan esimerkkinä kesäolympialaiset) ovat muuttuneet sadassa vuodessa suorastaan yllättävän vähän, vaikka ne nykyaikana lavasteatankin televisiolle.³² Useat urheilulajit ovat jo siinä määrin narratiivisia: esimerkiksi joukkuepelejä, kamppailulajeja — vaikkapa nyrkkeilyä — tai sellaisia kestävyysurheilulajeja, joissa on käytössä yhteislähtö ei varsinaisesti kerronnallisteta televisiota varten, vaikka televisioesittäminen muotoileekin jonkin verran kilpailujen kerronnallista rakennetta. Samoin urheilulajien uutta teknistä tai visuaalista muotoa rakennettaessa ei ole keskitytty yksistään televisioseuraamisen parantamiseen, vaan uudistuksilla on pyritty joko helpottamaan sekä televisiossa että paikan päällä tapahtuvaa kilpailun seuraamista³³ tai niillä palvellaan pelkästään kilpailuareenalle saapuvia³⁴.

Urheilun televisiorepresentaatiossa tapahtuneet muutokset eivät kenties olekaan niin selvästi kausaalisia kuin syklisiä. Toisina aikoina ja toisissa kilpailuissa urheilun televisiorepresentaatio on ollut kauempana, toisinaan lähempänä ”stadionrepresentaatiota”. Yleisurheilukilpailujen manipulointi television koodikielelle lienee viety kaikkein pisimmälle Los Angelesin 1984 ja Soulin 1988 kisoissa. Kyseisille kisoille leimaa-antavia olivat erityisesti maaliintulohidastuksissa toteutettu sankarien spektakelisointi ja heidän kehojensa objektivointi, sekä suurten voittajien korostaminen kiihkeiden kamppailujen sijasta ja kilpailujen esittäminen pelkästään kahden etukäteen nimetyn titaanin — kuninkaan ja haastajan — välisenä kamppailuna.³⁵ Sitä vastoin kaksissa viimeisissä yleisurheilun suurkilpailuissa, vanhalla mantereella järjestetyissä Barcelonan olympialaisissa ja Stuttgartin MM-kisoissa, on siirrytty suorastaan yllättävän paljon takaisin perinteiseen suuntaan yleisurheilun televisioesittämisessä. Tärkeimmiksi pysyviksi muutoksiksi ovat vakiintuneet oikeastaan vain kansallisten televisioyhtiöiden mahdollisuus keskeyttää kansainvälinen lähetyksen esimerkiksi omilla haastatteluillaan ja valita useista yhtäaikaan kuvattavista urheilulajeista haluamansa suoritukset. Vaikka kilpailuja on kaiken aikaa manipuloitu television koodikielelle³⁶, on lähtökohtana useimmissa tapauksissa ollut tietyille lajille television ulkopuolella syn-

tynyt tai synnytetty representaatio.

Hieman yksinkertaistaen ja kärjistäen voi television urheilutarjonnan jakaa kolmeen (tai viiteen) ryhmään. Kaikkein suurimpiin katsojamääriin ve-toavat ajankohtaiset kansainväliset ja kansalliset urheilun arvokilpailut, joita kutsun (1) faktaurheiluksi. Suomessa suosituinta faktaurheilua ovat Seija Nurmen vuonna 1991 julkaistun tutkimuksen mukaan mäkihyppy, yleisurheilu ja hiihto.³⁷ Myös urheilun ajankohtaislähetykset, esimerkiksi *Urheiluruudun*, sijoitan tähän ryhmään. Suomalaisesta näkökulmasta arvioiden harvinaisempien ja eksoottisempien urheilulajien esittelyt, sekä otelut ja kilpailut, jotka rikkovat perinteiset kansallisen kiinnostavuuden rajat, ovat (2) viihdeurheilua³⁸. Hyvä esimerkki tällaisesta televisiourheilusta on esimerkiksi jonkin kansallisen jalkapallosarjan oteluiden esittäminen toisen valtion televisiover-kossa. Raja viihde- ja faktaurheilun välillä mää-räytyy kansallisesti, joskin muutamien urheilula-jien, esimerkiksi Formula-kilpailujen, voidaan kat-soa ylittävän kansallisuusrajat.³⁹ Urheilun koosteh-jelmat — esimerkiksi MTV3:n *Sporttispurtti* — historialliset katsaukset, urheilukilpailujen ja ur-heilulajien taustoja tähtiurheilijoiden henkilökuvaa ja harjoittelua valottavat ohjelmat taas ovat (3) urheiludokumentteja.

Jos televisiourheilun rajoja halutaan laajentaa voidaan sen kenttään lukea myös (4) samanaikai-sesti urheilu- ja viihdeohjelman lajityyppiin kuu-luvat televisio-ohjelmat, joita kutsun showurhei-luksi. Näissä ohjelmissa kisaillaan eittämättä fyysistä suorituskykyä mittaavissa lajeissa, mutta kilpailulajit eivät ole perinteisessä mielessä kil-paurheilua. Suomen televisiossa hyviä esimerkkejä tästä ohjelmatyypistä ovat *Gladiaattorit*-sarja tai erilaiset Suomen ja maailman vahvin mies -kisar. Samoin (5) kuntoiluohjeita antavat ohjelmat kuten taannoin TV 2:ssa esitetty *Jumppa*, PTV:n *Aero-biccaa Kikan kanssa* tai Eurosportissa lähetettävä, suuren kansainvälisen urheilujalkinefirman tuot-tama *Step Aerobic* eivät ole perinteisessä mielessä urheiluohejelmia.

Annat vain kaiken lukeutuu lajittelussani luok-kaan urheiludokumentit, joten sitä eivät sido edellä esitetyt ”realismin” ja stadionrepresentaation vaa-teet samalla tavoin kuin faktaurheilulähetyksiä. Kos-ka kaikki elokuvassa nähtävät olympiajuoksujen näytteet ovat kuitenkin koosteita virallisista kilpai-lulähetyksistä eivät elokuvan tekijöiden näkemykset kestävyysjuoksukilpailusta tule esiin itse kuvama-

teriaalissa vaan leikkauksessa ja valituissa tehos-teissa: esimerkiksi tekijöiden tavassa käyttää hi-dastuksia ja kuvan ulkoista musiikkia.

Elokuvan pisin kilpailunäyte on Lasse Virenin uran käytännöllisesti katsoen päättävästä Moskovan kisojen 10 000 metrin juoksusta. Kilpailua aletaan kuvata noin 7 200 metrin kohdalta, jolloin suurin osa loppukilpailun juoksijoista oli jo pudonnut kärkiryhmästä. Tämä otos on kuitenkin hyvin lyhyt, osittain ehkä siitä syystä, että mitalintavoittelijoita on vielä kaksi ”liikaa”: isobritannialainen Michael Meleod ja DDR:n juoksija Jörg Peter eivät olleet vielä pudonneet viiden parhaan vauhdista. Kun seuraava otos kuvaa juoksun tilannetta kaksi kier-rosta myöhemmin, rakentuu (rakennetaan) kilpai-lusta viiden juoksijan kansallisesti, etnisesti, maan-tieteellisesti ja kulttuurillisesti erittäin spesifi kamp-pailu: kultamitalista ovat kilvoittelemassa kolme etiopialaista (Yifter, Kedir, Kotu) ja kaksi suoma-laista (Viren, Maaninka) juoksijaa. Juoksun lop-puvaiheessa kierroksella ohitettava Martti Vainio jätetään leikkausteknisellä ratkaisullakuvan ulko-puolelle, ettei hän ”häiritse” elokuvan tekijöiden rakentamaa kokonaisuutta. Ei-diegeettisellä mu-siikilla, kuvakulmilla ja rajauksilla tarina suljetaan ja synnytetään vaikutelma, ettei koko kilpailussa olisi mukana kuin viisi juoksijaa.

Kun Moskovan 10 000 metrin juoksun viimeinen kierros alkaa, on tilanne jo selvä: ikääntyvä mestari ei pysty rytminvaihdokseen, vaan haastajat tulevat ehtimään ennen häntä maaliin. *Annat vain kaiken* -elokuvassa tilannetta korostaa kilpailukuvausta sii-vittäneen ei-diegeettisen musiikin vaihtuminen: kun aiemmilla kierroksilla ääniraidan täyttävän musiikin selkeänä tehtävänä oli toimia vertausku-vana kilpailun kiivaalle tempolle, muuttuu musiikki nyt yhtäkkiä lyyriseksi, kuin korostamaan sitä, että 9 600 metrin kohdalla Virenin kilpailu on ”ohi”, säälimättömät metsästäjät ovat saavuttaneet haa-voittuneen eläimen. Kun Viren saapuu maaliin al-kavat myös edellä mainitut kertojaäänien selittelyt. Ongelmallista tässä selittely- tai puolustelupuheen-vuorossa on se, että Viren on silminnähden tyy-tyväinen saavuttamaansa olympiakisojen viidenteen sijaan. Hän rientää heti onnittelemaan voittajaiaan, eikä kiirehdi ulos stadionilta, vaan jää Kaarlo Maa-ningan seuraan radalle vastaanottamaan yleisön suosionosoituksia.

Urheilutähteydellä monta muotoa

Dyerilaisessa mielessä elokuvatähdet syntyvät tuo-tantoyhtiöiden ja elokuvayleisön vuorovaikutuksen

Montrealin olympiakisojen 10 000 metrin juoksun jälkeen Lasse Viren kiersi kunniakerroksen piikkarit pään päälle kohotettuina. Näistä kengistä puhuttiin pitkään ja ammattilaissytyekin oli lähellä.

seurauksena ja kaupallisista tarpeista. Mikä sitten tekee joistakin urheilijoista kuuluisuuksia, urheilutähtiä termin laajassa merkityksessä? Aivan varmasti kyse ei ole yksinomaan ennätyksistä tai arvokisamenestyksestä. Esimerkiksi pituushyppääjä Ringa Roposta on vastaansanomattomasti tullut urheilutähti, vaikka hän ei olekaan vielä varsinaisesti saavuttanut arvokisamenestystä. Maineikkaitten suomalaisten mäkihyppääjien keskuudesta on myös helppo löytää esimerkkejä tähteyden metafysisistä ulottuvuuksista. Toiset arvokisamitalistit on kohotettu kansallissankareiksi ja toiset on jätetty vähemmälle huomiolle — vaikkapa Tapio Räisänen saavutuksia ei muisteta enää lainkaan niin hyvin kuin Jari Puikkosen tai Jouko Törmäsen.

Urheilutähdistä voidaan nähdäkseni puhua viidessä eri merkityksessä riippuen siitä, kenen intressejä urheilijan tähteyks palvelee. Urheilija voi ensinnäkin olla tähti (1) urheiluliitoille ja urheilunharrastuksen levittämiseksi⁴⁰. Toisaalta enemmän kuin organisaatioille urheilija voi olla tähti joko (2) penkkiurheilijoille⁴¹, (3) urheiluareenoille tuotteita toimittaville yrityksille — esimerkiksi urheilujalkinefirmoille — jolloin urheilijat ovat osa paitsi kansakuntien myös urheilutekstiilejä valmis-

tavien yritysten keskinäistä kamppailua⁴² tai (4) markkinamaailmalle yleisemmin, urheiluvälineiden ja suorituspaikkojen ulkopuolella⁴³.

Kuten elokuvissa voitaisiin urheilussakin erottaa tähtien ohella henkilöhahmot (character)⁴⁴. Televisiourheilun henkilöhahmoina voidaan pitää ainakin kaikkia kilpailijoita, mutta laajasti ymmärrettyä myös toimitsijoita ja jopa stadionyleisöä.⁴⁵ Menestysurheilijoista puhuttaessa mielenkiintoisimpia henkilöhahmoja ovat (5) suurkilpailujen kärkisijoja saavuttavat urheilijat, joita ei käytetä sen enempää urheilun julkikuvan kiillottamiseen kuin tuotemerkintointiin. He ”ainoastaan” menestyvät kansainvälisissä kilpailuissa. Näillä menestyvillä urheilijoilla on esimerkiksi toisistaan erotettavissa oleva julkiminä ja yksityisminä, kun taas tähdellä ei yksityisminää enää ole.⁴⁶ Hyvä esimerkki tällaisesta suomalaisurheilijasta on — tai ainakin oli ennen kihlajaisuutisia⁴⁷ — keihäänheiton olympiavoittaja Kimmo Kinnunen ja jo aktiiviuransa lopettaneista edellä mainittu Kaarlo Maaninka.

Paitsi toisistaan poikkeavia muotoja on urheilutähteydellä myös erilaisia intensiteettejä, toisin sanoen toiset huippu-urheilijat ovat ”enemmän” täh-

tiä kuin toiset. Vaikka Lasse Virenin tähteyden perustana onkin uskomaton suurkilpailumenestys, on hän sopiva kansallisen sankaritarinan jatkaja myös muista syistä. Lasse Virenin julkikuva tuo esiin täydellisen sankarin ja tuon sankaruuden peruspilarit on kuvattu *Annat vain kaiken* -elokuvassa. Lasse Viren on kuljetusalan yrittäjän lapsi, jonka osoitetaan olevan valmis osallistumaan soranajoon isän firmassa aina kun tarvetta ilmenee. Hän toimii yrittäjänä itsekin ja on koulutukseltaan poliisi. Hänet kuvataan vaatimattomana ja hiljaisena ihmisenä. Hän on lapsensa seurassa viihtyvä perheenisä, korostetusti maalainen ja maalaisyhteisön kollektiivinen sankari. Lasse Viren on ihanteellinen vävy-poika, perheenisä ja aviomies. Kun hänet kuvataan vielä intohimoisena hirvenmetsästäjänä, pystyvät myös ”kovempaa” miehen mallia kannattavat ihailemaan häntä ja samastumaan häneen. Viren on suomalaisuuden ikoni, suomalaisen miehen malli. Edes hänen julkikuvansa ”pimeät puolet” eivät pysty rikkomaan idylliä. Itse asiassa vaikkapa Pertti Karpinen saattaisi olla jopa liian täydellinen, ristiriidaton ja väritön todelliseksi Tähdeksi.

Vaikka suurkisojen välivuosina Virenin menestys oli vaatimattomampaa, kesti hänen tähtikautensa kuitenkin kokonaisuudessaan kauan, kahdeksan vuotta. Sitä vastoin 1970- ja 1980-luvun huippujuoksijoista Pekka Vasalan, Juha Väätäisen ja Kaarlo Maaningan huippukaudet olivat melko lyhyet suurinta menestystä tuli vain yksistä arvokisoista. Vaikka tietty ristiriitaisuus on tähteyden edellytys — tähdet ruumiillistavat yhteiskunnallisia ristiriitoja — saattavat erityisesti kahden viimeksi mainitun julkikuvat olla liian särmikkäitä tai ”erikoisia”, jotta suuri yleisö olisi voinut todella samastua heihin: Väätäisen julkikuvassa on ollut mukana alkoholismi, Maaningalla taas uskonnollinen herätys. Martti Vainio tosin oli huipulla melko pitkään (arvokisamitaleja 1978—1983), mutta dopingotku pudotti hänet jalustalta.

Lasse Virenin urasta kertovan elokuvan ja laajemminkin Lasse Virenin julkikuvan — sekä samalla koko myyttisen suomalaisen kestävyysjuoksutarinan — keskeisiä piirteitä voi hahmottaa vastakohtapareina. Nuo parit vaikuttavat sinällään sovitamattomilta, mutta Lasse Virenin hahmossa niiden osoitetaan yhdistyvän. Virenin suuruus on paitsi ilmiömäisissä juoksijan kyvyissä, myös taidossa sovittaa erilaiset maailmat ja erilaiset todellisuudet toisiinsa. Yksi selkeimmistä vastapareista on koti ja maailma. Virenin tähtikuvassa Suomi ja eksoottinen, kaukainen maa olivat vastakkain sekä kilpailuihin valmistautumisessa, silloin kun häntä kuvattiin harjoittelemassa esimerkiksi Keniassa ja

Brasiliassa, että itse kilpailuissa, silloin kun kovimman vastuksen antavat kilpakumppanit saapuvat esimerkiksi mustan Afrikan valtiosta (muun muassa etiopialainen Mirutz Yifter) tai arabimaasta (Tunisian Mohammed Gammoudi).

Lasse Viren on kuvattu toistuvasti harjoittelemassa yksin maanteilla ja metsäpoluilla, mutta kilpailut käydään stadionien hornankattilassa, kestopäälystetyillä radoilla ja — jos televisioyleisö lasketaan mukaan — miljoonien silmäparien edessä. Juoksu-uraa kuvattaessa on näin yhtäällä yksinäinen itsestään huolehtiva mies, jonka avuksi ei lähtöviivalle voi kukaan tulla, ja toisaalla ovat kaikki läheiset: vaimo, lapsi, perheyhteisö ja tutut myrskyläläiset. Vaikka Päivi Viren kuvataan esimerkellisenä urheilijan puolisona — uhrautuvana naisena, joka ”ymmärtää” omaa osuuttaan korostamattoman taustahahmon roolinsa — hän on kuitenkin koko ajan läsnä Lasse Virenistä julkisuuteen välitettävässä kuvassa. Virenin ohella esimerkiksi Martti Vainion julkikuvaan on aina liitetty parisuhteet ja perhe-elämä, mutta niitä ei ole kuvattu samalla tavoin auvoisina.⁴⁸ Sitä vastoin esimerkiksi Kaarlo Maaningan kohdalla ei perheestä ole juuri mainintoja, vaikka hän jo Moskovan kisojen aikaan oli kahden lapsen isä. Sivuetetun perheen sijasta on hänen hahmossa ollut korostetusti esillä valmentaja Jouko Elevara.

Annat vain kaiken -elokuvassa ja muussa Lasse Viren -hahmoa käsittelevässä julkisuudessa nousee usein esiin myös urheilun lieveilmiöitä. Niissä suurimmiksi syntipukeiksi urheilun ”totisuudelle” asetetaan jatkuvasti yhä kovempia tuloksia vaativat tiedotusvälineet ja urheiluyleisö. Samoin niissä kysellään urheilijan oikeutta vetäytyä ihailijoiden ja medioiden ulottumattomiin suurkisoihin valmistautuessaan. Kun Lasse Virenin ”ammattiin” kuitenkin kuuluu julkisuudessa näkyminen, asettuvat näin vastakkain myös yksityisyys ja julkisuus.⁴⁹

Kaikista doping-kohuista ja rahapalkinnoista huolimatta on yleisurheilu kuitenkin säilynyt julkisuudessa varsin ”puhtaana”. Esimerkiksi tiedotusvälineiden, urheiluliittojen ja urheiluyleisön suhde ammattuurheiluun on ainakin aiemmin ollut kontraktorinen: on tiedetty, että urheileminen on useimman huippu-urheilijan päätyö, mutta asiasta ei ole keskusteltu⁵⁰. Kun yleisurheilun luonne kotimaisessa ja kansainvälisessä julkisuudessa on paradoksaalinen — yhtä aikaa sekä jaloo kilpailua että voittoa ylistävä⁵¹ — syntyy huippu-urheilun ja sitä kautta Lasse Viren -hahmon ympärille lisää käsitepareja: hänen hahmossaan asettuvat vastakkain ja samalla yhdistyvät sekä amatööriys ja ammattilaisuus että Pierre de Coubertinin markkinoima

olympia-aate ja voittaminen.

Elokuvassa korostetaan yhtäältä kestävyysurheiluun olennaisesti kuuluvaa kovaa työtä ja kieltämyksiä, mutta toisaalta myös hyvän onnen osuutta Virenin menestymisessä. Virenin voittojen takana kerrotaan näin olevan sellaisia sovittamattomia tekijöitä kuten ahkeruus ja onni. Kun Lasse Viren esitetään täysin poikkeuksellisenä yksilönä, mutta samalla kuitenkin kansanmiehenä, ”tavallisena myrskyläläisenä”, kapenee hänen hahmossaan myös massojen ja eliitin välinen ammottava kuilu. Dyerin mukaan tähteyden edellytyksiä on samanaikainen tavallisuus ja poikkeuksellisuus⁵², ja Lasse Viren kuvataankin yhtä aikaa yhtenä meistä ja täysin poikkeuksellisenä. Hän on samanaikaisesti tuttu naapurin poika ja tuntematon voittaja.⁵³ Kovan työn ja kieltämysten, mutta samalla voittojen ja juhlinnan personoitumana hänessä yhdistyy arki ja juhla, yhtäällä kestävyysharjoittelussa korostetusti esiin tuleva puuduttava rutiini ja toisaalla jokapäiväisyyksien rajat ylittävä vapaus.

Virenin hahmoon liittyviä piirteitä voi vielä havainnollistaa taulukkomuodossa niin, että ylhäällä ovat kaikkein konkreettisimmat ja siitä alaspäin yhä abstraktimmat käsitteparit. Tarkoituksena ei ole esittää käsitteitä arvoladattuina, siis osoittaa jotkut tekijät oikeammiksi tai hyväksyttävämmiksi kuin toiset, vaan ainoastaan kuvata Virenin hahmossa yhdistyviä ja sovittuvia maailmoja.⁵⁴

KOTI — MAAILMA
PERHE, SUKU, YHTEISÖ — YKSINÄINEN MIES
METSÄ — AREENA
SUOMI — EKSOOTTINEN MAA
URHEILU — HUIPPU-URHEILU
OLYMPIAURHEILU — RAHAURHEILU
OSALLISTUMINEN, JALO KILPA —
VOITTAMINEN
AMATÖÖRIYS — AMMATTILAISSUUS
MASSAT — ELIITTI
YKSITYISYYS — JULKISUUS
ARKI — JUHLA
AHKERUUS — ONNI
RUTIINI — VAPAAUS
RUUMIS — SIELU
MATERIA — HENKI, IMMATERIA

Kuinka käy kertomuksen?

Stuttgartin MM-kisoissa 1993 ei ollut mukana yhtään suomalaista sileiden ratamatkojen mieskestävyysjuoksijaa. Silti esimerkiksi miesten 5 000 metrin juoksussa suomalaiselostajat⁵⁵ eivät esitelleet kaikkia juoksijoita samanarvoisina. Vaikka televi-

sio-ohjaaja poimi lähtöviivalta ensimmäiseksi kuvaan kesän tilastojen mukaan neljänneksi nopeimman ajan juosseen ja vuonna 1992 kaksi nuorten maailmanmestaruutta voittaneen Etiopian Haile Gebreselasien, aloittivat selostajat esittelynsä eurooppalaisista juoksijoista, joilla etukäteen arvioiden ei ollut mitalimahdollisuuksia. Gebreselasie sijoittuikin juoksussa toiseksi ja voitti myöhemmin 10 000 metrin kilpailun.

Maratonjuoksussa Suomea edustanut Harri Hänninen ei pystynyt Stuttgartissa uusimaan Barcelonan menestystään. Pahasti väsähtänyt juoksija oli lopulta 30:s, eikä häntä nähty maantieosuuden aikana kertaakaan televisiokuvassa.⁵⁶ Kun Hänninen saatiin maaliintulokuvaan, ihailivat suomalaiselostajat hänen sisuaan ja päättäväisyyttään, sitä, ettei tämä ollut keskeyttänyt arvokisajuoksuaan.⁵⁷ Samalla kuitenkin Hannu-Pekka Hänninen pyrki lisäämään tilanteen dramaattisuutta monin sanakääntein. Hän esimerkiksi totesi ”irvistyksen olevan kovan”, vaikka Hänninen ei todellisuudessa näyttänyt erityisen väsyneeltä tai ”irvistelevältä”. Enemmänkin vaikutti käyneen niin kuin kisaa Helsingistä kommentoinut entinen huippumaratoonari Jukka Toivola oli Hännistä kuvissa näkemättä jo aiemmin arvellutkin: kilpailun aikaisen nestetankkauksen epäonnistumisen, lihaskrampin tai vastaavan syyn takia Hännisen vauhti oli vain hiipunut ilman mitään selvää voimien loppumista. Samaa dramatisointia edusti Hannu-Pekka Hännisen viimeinen kommentti Harri Hännisen maratonsuorituksesta: ”Harri Hänninen poistuu ripeää vauhtia pukuhuoneeseen.” Jälleen selostajalla oli siis tarve osoittaa epäonnistunut suomalainen pettyneeksi suoritukseensa.

Sitten Virenin, Maaningan ja Vainion päivien eivät suomalaiset ole onnistuneet saavuttamaan kestävyysjuoksun arvokisamitaleja. Kymmenen vuoden mitalittomuuden aikana ovat tavoitteetkin tulleet realistisemmiksi: Helsingissä 1994 järjestettäviä EM-kisoja silmällä pitäen on suomalaisten toiveita kohotettu toteamalla, että Euroopan kestävyysjuoksun taso on tätä nykyä niin paljon vaatimattomampi kuin muun maailman, että suomalaisjuoksijatkin saattavat yltää kärkisijoille.⁵⁸ Kansallinen kestävyysjuoksutarina tai kestävyysjuoksun suosio televisiourheiluna ei kuitenkaan kärsine kovin suurta kolausta, vaikka menestystä ei tulisikaan. Aikaisemminkaan ei edes runsaan 30 vuoden kuiva kausi ole sammuttanut sen enempää kestävyysjuoksuuharrastusta kuin kiinnostusta kestävyysjuoksuun Suomessa.

Entä miltä näyttävät Risto Ulmalan ja Harri Hännisen ”roolit” kestävyysjuoksutarinassa? Paavo Nurmen ja Lasse Virenin kohdalla esiinnostamaani urheilumenestys / siviilielämämenestys -analogiaa käyttäen Risto Ulmala on mediatodellisuudessa tähänastisella menestyksellään häviöjä. Ulmala on haastatteluissa todennut, ettei huippu-urheilu ole ollut hänelle taloudellisesti kannattavaa. Siis sen lisäksi, ettei Ulmala ole onnistunut saavuttamaan yleisön, tiedotusvälineiden tai urheilujohdon mielestä riittävää menestystä arvokisoista, hän ei myöskään ole — ainakaan omasta mielestään — pystynyt muuntamaan tähänastista menestystään sellaiseksi toimeentuloksi, jonka turvin voisi valmistautua taloudellisista huolista vapaana tuleviin koitoksiin⁵⁹. Harri Hänninen on sitä vastoin saanut kestävyysjuoksutarinassa jollei voittajan niin kuitenkin menestyjän roolin. Syntyneen kuvan perustana voidaan nähdä olevan yhtä paljon käsitykset Hännisen saavutuksista siviilielämässä kuin mitattavissa olevat menestykset urheiluareenoilla. Eri-laiset julkikuvat saanevat aikaan sen, että kestävyysjuoksutarinan uusille sivuille miehet pääsevät vuoden 1994 Helsingin EM-kisojen jälkeen varsin erilaisin saavutuksin: Harri Hänniseltä siihen riittänee kohtuullinen suoritus — ehkäpä 4.—8. sija — mutta Ulmalan pitäneen sijoittua mitaleille.

Käsitellyt elokuvat

Annat vain kaiken. Tuotanto, ohjaus, käsikirjoitus ja leikkaus: Seppo Luhtala. Musiikki: Raymond Lefevre Orchestra. Lukija: Veikko Honkanen. Suomi 1982. Esitetty viimeksi TV 2:ssa 18.5.1989.

Viitteet

- ¹ MM-kisat 1991. Ulmala pääsi 5 000 metrin juoksussa jatkoon ja sijoittui myöhemmin finaaliissa seitsemänneksi.
- ² Vain yhtenä esimerkkinä mainittakoon Suomen urheilulehden Risto Ulmala -haastattelu, jossa juoksija kertoo kovasta kunnostaan ja menestymistavoitteistaan. *Suomen urheilulehti. Kalevan kisa 1991 Extra*, 6.
- ³ Risto Ulmala oli Splitin EM-kisoissa 1990 6. ja vuotta myöhemmin MM-kisoissa Tokiossa 7 500 metrillä. Harri Hännisen parhaat sijoitukset ovat 8. sija edellä mainitussa Splitin juoksussa ja 11. olympiamaratonilla Barcelonassa 1992.
- ⁴ Hyvä esimerkki tästä oli *Suomen Urheilulehdessä* Splitin EM-kisojen jälkeen julkaistu artikkeli ”45 kisatarinaa”, jossa arvioitiin jokaisen EM-kisoihin osallistuneen suomalaisurheilijan suoritus. Risto Ulmala arvioitiin seuraavan kesän MM-kilpailujen mitalitoivoksi ja Harri Hännisestä taas todettiin vähemmän menestyspainetta asettaen ”Tokiossa nähdään?” *Suomen Urheilulehti* 1990:36, 12.
- ⁵ Richard Dyer: *Stars*. BFI Publishing; London 1982 (first edition 1979), 38 ja 53. Dyer: *Heavenly Bodies. Film Stars and Society*.

BFI Publishing; London 1987, 3 ja 10.

- ⁶ Esimerkiksi Tapio Kari: Harri Hänninen ja maratonin lempeä kidutus”. *KU-Viikkolehti* 23.7.1993, 21.
- ⁷ Esimerkiksi Jukka Viitasaari: ”Kestävyysjuoksijat matkalla Splitiin”. *Apu* 1990:10 (9.3.1990), 18—19. Harri Hännisestä todetaan muun muassa ”tunnollisuus harjoitusohjelmien noudattajana hipoo täydellisyyttä”. Hännistä taas arvosteltiin *Seurassa* 1990:34 (24.8.1990), 11. Hänen sanottiin valinneen liian varovaisen taktiikan juoksuunsa Suomi-Ruotsi-maaottelussa ja katsottiin, että rohkeampi taktiikka olisi ollut osoitus kilpailijan luonteesta.
- ⁸ Vain yhtenä esimerkkinä *Suomen Urheilulehdessä* viikon välein julkaistut artikkelit: Ulmala 1992:19 (7.5.1992), 36 ja Hänninen 1992:20 (14.5.1992), 6.
- ⁹ Esimerkiksi *KU-Viikkolehti* 23.7.1993, 20—21.
- ¹⁰ Katso *Urheilulehti* 1991:24 (13.6.1991), 16—18. Katso myös Eino Leino: *Martti Vainion tuskien taival. Raportti juoksijasta, syyttömistä ja syyllisistä*. WSOY; Porvoo ym. 1984, 128—129, jossa Vainio katsoo, että jo aiemmin, vuosina 1982—1983 hänen edustaessaan Lapuan Virkiää, kestävyysjuoksijoihin yleensä ja häneen erityisesti suhtauduttiin SUL:ssä kylmäkiskoisesti: ”(...) huomasimme, että kaikille muille lajeille hän [MM-projektia vetänyt Antti Kallionmäki.] olisi ollut jakamassa projektirahoja, mutta ei kestävyysjuoksijoille. (...) Suomen Urheiluliitossa minusta ajateltiin kuin entisestä urheilijasta: mitä tuokin tuossa vielä yrittää räpäpiä. (...) Suhtautuminen oli välinpitämätöntä.
- ¹¹ *Turun Sanomat* 6.8.1993.
- ¹² Antti Raevuori ja Pentti Vuorio (toim.): *Lasse Viren - kullatut pitkarit*. Weilin+Göös; Helsinki 1976, 9.
- ¹³ Leino 1984, 5. Esipuheen kirjoittanut kustantajan puolesta Mauno Saari.
- ¹⁴ Rauno Harju: ”Rakkaudesta urheiluun. Satu ja Petri yhdessä ruutuun.” *Seura* 1993:48 (3.12.1993), 15.
- ¹⁵ Martti Jukola: *Huippu-urheilun historia*. Kolmas, täydennetty painos. Toimittanut Harri Eljanko. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo — Helsinki 1956, 136. Kolehmainen ja Bouinin kamppailusta Jukola kirjoittaa seuraavaa: ”Mutta Hannes ei tunne sääliä, pieni kiltti Hannes, jonka huulilla näyttää karehtivan lempeä hymy. Hän kuristaa yhä armostomin kourin loppuun asti, kunnes suuri vastustaja makaa liikkumattomana. Kymmenen metriä maalista Bouin korahtaa ja lysähtää lamaan. Hän on nähnyt Hanneksen olkapään desimetrin verran edellään. Se oli viimeinen isku. Hän on poikki. Hannes luistaa maaliiviivalle hirvittävän taistelun tuottua vajaan metrin ennen horjahtelevaa ranskalaista. Katsomon jännitys laukeaa stadionin muureja vavahduttavaan suosionmyrskyyn.” Katso myös Reijo Häyrynen: *Suomen yleisurheilun historia*. Hangan kirjapaino Oy. Helsinki 1987, 22.
- ¹⁶ Toki Hannes Kolehmainen voitti Tukholman olympiakisoissa 1912 kaksi muuta kultamitalia, 10 000 metrin ja maastojuoksun, ylivoimaisella tavalla, mutta syystä tai toisesta juuri retusoidusta 5 000 metrin maalintulokuvasta on tullut hyvin kuuluisa.
- ¹⁷ Kuvaavaa on, että Paavo Karikon ja Mauno Kosken teos *Paavo Nurmi* (Weilin+Göös; Helsinki 1965) on saanut kansikuva-aiheekseen sekuntikellon. Myöhemmin, Nurmen kuoleman jälkeen, ilmestynyt kirjan laajennettu versio taas on nimeltään *Yksin aikaa vastaan. Paavo Nurmen elämäkerta* (Weilin+Göös; Helsinki 1975).
- ¹⁸ Raevuori—Vuorio 1976, 45—50 ja Mauno Saari: *Lasse Viren ja juoksemisen salaisuudet*. WSOY; Porvoo ym. 1990, 143.

Teoksen kolme ensimmäistä painosta ilmestyneet Otavan kustantamina.

¹⁹ Kaikesta päätellen Prahan EM-kilpailuihin 1978 Viren ei edes täysipainoisesti valmentautunut, vaikka vammastakin puhuttiin. Saari 1990, 185—186.

²⁰ Nurmen kohdalla syytöksiä käsitelty laajasti teoksessa Karikko—Koski 1975, 220—260. Virenistä katso esimerkiksi *Seura*-lehti 7.9.1990. ”Juoksuvalmentaja Kari Sinkkonen: Kaikilla ei ole aina sydän mukana”. Artikkelissa, jossa ei ole mainittu kirjoittajan nimeä sanotaan muun muassa seuraavaa: ”Kerrotaan, että Pekka Vasala [1 500 metrin juoksun olympiavoittaja Münchenin kisoissa 1972] katsoi karsain silmin Lasse Virenin kykyä muuttaa olympiamitalinsa metsiksi ja taloiksi.” *Seura* 1990:36, 31—32. Lisäksi Lasse Viren on ollut esillä hyvin tarkasti oman arvonsa tuntevana julkisuudenhenkilönä muun muassa MTV 3:n 29.9.1993 esittämässä Riikka Takalan ohjaamassa dokumentissa *Painomustehumala*. Jaana-lehden päätoimittajana 1970-luvulla toiminut Anna-Maija Kataja väitti Lasse Virenin pyytäneen lehdelteään rantasuanaa palkkioksi yksinoikeudesta juttuun lapsensa ristiäisistä. Samassa dokumentissa Seuran päätoimittajana 1970- ja 1980-luvulla työskennellyt Heikki Parkkonen sanoi, ettei Viren ”lähtenyt mihinkään juttuun ilman rahaa”. Tätä artikkelia kirjoitettaessa 7 päivää-lehden päätoimittajana työskentelevä Parkkonen sanoi myös, että *Apu-lehti* ”omisti” Virenin. (*Painomustehumala*; tuottaja: Matti Juhani Karila, ohjaaja: Riikka Takala, toimittaja: Kari Pyrhönen). Saari lähestyy asiasta toisesta näkökulmasta Vireniä puolustaen, mutta pyrkimättä kieltämään taloudellista hyötyä. Katso Saari 1990, 154—157 ja varsinkin 183—187.

²¹ Raevuori—Vuorio 1976, 31—39 ja Saari 1990, 172.

²² Veijo Hietala: ”Faktaa, faktiota, fiktiota”. *Filmihullu* 1991:3, 43.

²³ Leino 1984, 17—18, 40—90 ja 147—187. Sivuilla 167—187 väitetään Vainion myöntäneen, että hän säilytti vuonna 1984 kotonaan ”varmuuden maksimoiseksi” testosteroni-hormonia sisältäviä lääkkeitä. Hormonia käytettiin niin kutsutun ylikunnon estämiseen eikä vuonna 1984 se vielä kuulunut kiellettyjen aineiden listalle. Katso myös lisää Kaarlo Maaningasta ja Martti Vainiosta Kai Aulio: ”Doping yhtä vanhaa kuin kilpaurheilu. Valtaosa ennätyksistä tehty kepulikonsteilla”. *Turun Sanomat* 15.8.1993.

²⁴ *Seura* 1990:38 (21.9.1990), 33.

²⁵ *Suomen urheilulehti* 1991:22 (30.5.1991), 13.

²⁶ Kiitokset Veli-Pekka Lehtoselle tästä huomiosta.

²⁷ Vertaa Mary Ann Doane: ”The Voice in the Cinema. The Articulation of Body and Space”. Teoksessa *Yale French Studies*. No 60(Cinema/Sound)/1980, 33—52.

²⁸ Esimerkiksi Harri Hännisen harjoittelussa on korostettu sitä, että hän harjoittelee Suomessa. Katso lisää esimerkiksi *KU-Viikkolehti* 23.7.1993, 20—21. Myöskään Yleisradion lähetyksessä Stuttgartin MM-kisojen miesten maratonilta 14.8.1993 kommentaattorina mukana ollut Jukka Toivola ei nähnyt kuukausien mittaisia etelän harjoitusleirejä välttämättömiksi kestävyysjuoksuharjoittelussa.

²⁹ Peruskuntokaudella kestävyysjuoksijan keskimääräinen päivittäinen harjoitusmäärä on noin 30—45 kilometriä. Tavallisesti juoksija jakaa sen kahteen, joskus kolmeen harjoituskertaan. Lihashuolto, siis palauttava voimistelu ja hieronta, mukaan lukienkin kertyy työpäivälle näin mittaa noin viisi tun-

tia. Harjoituskilometrimääräistä mainintoja muun muassa *Apu* 1990:10, 18—19; *Seura* 1990:38, 33; *KU-Viikkolehti* 23.7.1993, 23.

³⁰ Saari 1990, 61.

³¹ Katso lisää Margaret Morse: ”Sport on Television”. Teoksessa E. Ann Kaplan (ed.): *Regarding Television*. Los Angeles. American Film Institute 1983, 44—66 ja Veijo Hietala: ”Median mytologiaa ja retoriikkaa. Urheilu televisiossa”. *Peili* 1989:4—5, 18—21.

³² Hemánus, Pertti: *Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2*. Yliopistopaino. Helsinki 1990, 214. Hemanuksen mainitsema Tuomas Nevanlinnan kolumni on julkaistu *Kansan Uutisten Viikkolehdessä* 17.6.1989.

³³ Kuvaava esimerkki tästä on yhdistetyssä käyttöön otettu Gundersenin menetelmä, jossa mäki-suuden voittanut lähtee ladulle ensimmäisenä, ja muut perässä pistetaulukon mukaisin aikaroin. Tällöin ensimmäisenä hiihto-osuudelta maaliin saapuva on koko kilpailun voittaja.

³⁴ Esimerkiksi ampumahiihdossa käyttöön otettu pienoiskivääri ei vaikuttaa sinällään televisioseurantaan millään tavalla. Pienikaliberisempaan aseeseen siirtymisen jälkeen ei kilpailuja ole kuitenkaan enää tarvinnut viedä niin kauas asutuskeskuksista.

³⁵ Katso lisää Hietala 1989, 20 ja Len Masterman: *Medioita oppimassa - mediakasvatuksen perusteet*. Suomen Nuorisliiton Tuomas Nevanlinna. Suomen Nuorisliiton toimitus Jukka Sihvonon. Kansan Sivistystyön Liitto. Helsinki 1989, 137—138.

³⁶ Kesän 1993 kokeiluja kestävyysjuoksun televisiollistamisessa oli Nizzan GP-kisan (21.7.) miesten 3000 metrillä yhden juoksijan käyttämä ”kamerallipalakkki”. Kilpailua, jossa huippujuoksijoista oli mukana kenialainen Yobes Ondieki, ”sisältä” päin kuvaava juoksija juoksi noin 650 metriä ja tänä aikana ohjaaja vuorotteli juoksijakuvaajan ”kuvaaman” ja perinteisesti radan reunalta kuvatun materiaalin välillä. Juoksijan ”kuvaamat” otokset olivat kuitenkin mielenkiintoisia vain kokeiluna: kuva oli epävaka ja laadultaan heikko.

³⁷ Seija Nurmi: *Urheilu televisiossa 1987—1990*. Oy Yleisradio Ab, Tutkimus- ja kehitysosasto. Hakapaino Oy. Helsinki 1991, 14.

³⁸ Tämä ryhmä on nähtävä hyvin laajasti: siihen saattaa kuulua jopa varsinaisia urheilun arvokisojakin, joita kuitenkin katsotaan enemmän esteettisistä syistä kuin kilpailutulosten selville saamiseksi. Esimerkiksi olympiakisojen miesten käsipallon loppuottelu, jossa olisivat vastakkain vaikkapa Saksa ja Venäjä tai EM-taitoluistelun naisten vapaaojelma saattaisi suomalaisen katsojan näkökulmasta kuulua tähän ryhmään.

³⁹ Kansallisuuden merkityksen urheilun ja urheilijoiden ympärillä näyttää vaihtelevan sykleittäin. Esimerkiksi Montrealin olympiakisoissa 1976 useat länsimaalaismitalistit korostivat kilpailevansa vain itsensä, eivät kotimaansa tai jonkin muun vastaavan puolesta. Esimerkiksi kun miesten 800 metrin juoksun voittaneen kuubalaisen Alberto Juantoreanan kerrotaan sanoneen juoksun jälkeen ”voitin kultamitalini Kuuballe, vallankumoukselle ja Fidel Castrolle” totesi toiseksi tullut belgialainen Ivo van Damme lakonisesti ”minä voitin mitalini vain itselleni”. Matti Hannus — Mark Shearman: *Montreal 1976 olympiakirja. Juoksija*-lehti. Helsinki 1976, 141. Sitä vastoin 16 vuotta myöhemmin Barcelonan kisoissa 1992 kiinnitettiin huomiota kansallisuuden korostuneeseen esillä oloon. Esimerkiksi pika-juoksuvoittaja Carl Lewisin voitonjuhlinnassa oli korostuneesti esillä yhdysvaltalaisuuden symboleja. Margaret Morse kiinnitti erityistä huomiota siihen paradoksiin, että Yhdysvaltain lippua

kantava musta Carl Lewis oli stadionilla kokonaisuudessaan valkoihosen amerikkalaisyleisön suosiosoitusten keskipisteenä. Margaret Morsen luento SETS-kesäkoulussa 15.8.1992. Morsen Lewisin kohdalla huomioima ilmiö tuli esiin myös Stuttgartin MM-kisoissa 1993 esimerkiksi mustien isobritannialaisten pika- ja aitajuoksuvoittajien kohdalla.

⁴⁰ Esimerkiksi keihäänheittäjä Tapio Korjusta voidaan pitää juuri tämän osa-alueen tähtenä. Vaikka ero Työväen Urheiluliittoon ja lajiliittoihin kuuluvien seurojen on välillä on tänä päivänä muutoin hyvin pieni, voidaan TUL:lla myös havaita olevan yhä ”omia” tähtiään, jos kohta tämä kategorisointi onkin katoamassa. Esimerkiksi kävelijä Reima Salonen oli aikanaan selvemmin TUL-tähti kuin kesällä 1993 menestynyt Valentin Kononen.

⁴¹ Vertaa esimerkiksi kymmenottelija Petri Keskitalo.

⁴² Morse 15.8.1992. Esimerkiksi Seppo Rätty on esiintynyt toistuvasti erään monikansallisen urheilujalkineita ja -asuja valmistavan yrityksen mainoksessa.

⁴³ Esimerkiksi seitsenottelija-pituushyppääjä Ragne Kytölä on esiintynyt erään vaatetusliikkeen televisiomainoksessa.

⁴⁴ Dyer 1982, 100.

⁴⁵ Vertaa Dyer 1982, 100.

⁴⁶ Ibid, 22.

⁴⁷ Katso esimerkiksi *Anna* 1993:43 (26.10.), 76—77 ja *Apu* 1993:43 (29.10), 28—32.

⁴⁸ Leino 1984, 136—137.

⁴⁹ Katso lisää Saari 1990, 184—185.

⁵⁰ Vielä syksyllä 1993, kun *Eurosport* esitti 14.11. New York City Marathonin, taittoivat englanninkieliset selostajat peistä kilpailun voitaneen meksikolaisen Andreas Espinosan ammatista. Selostajat kiinnittivät huomiota siihen, että Espinosan ammatiksi oli ilmoitettu sotilas, ja pohtivat, voiko huippu-urheilija harjoittaa juoksemisen ohella muuta ammattia. Erityisesti juuri puolustusvoimissa työskentelemisen he näkivät ”epäilyttävänä” peiteammattina. Kun juoksija kuitenkin jo osallistuu New Yorkin maratonin kaltaiseen kilpailuun, jossa jaetaan avoimesti rahapalkintoja, tuntuu koko kysymys toisarvoiselta.

⁵¹ Erityisen hyvin tämä tuli esiin jo edellä esillä olleessa Mauri Myllymäen selostuksessa Barcelonan olympiakisojen miesten 5 000 metrin alkueristä. Myllymäen näkemyksen mukaan on olemassa kunniallisia ja häpeällisiä tappioita ja karsiutumisia. Kun Risto Ulmala sai Myllymäeltä osakseen erittäin kovaa kritiikkiä, sanoi hän niin ikään karsiutuneesta, maaliin tulonsa jälkeen ontuneesta Algerian Aisa Belaout’ista ”mutta hänellä on sattunut jotain, hän on nimittäin kova juoksija muuten”. Se, että Belaout’ juoksi maaliin saakka, oli Myllymäen mielestä sinällään arvokasta ja hän suhtautui juoksijaan positiivisesti ja kunnioittaen.

Paradoksaalisesta suhtautumisesta kestävyysjuoksumenestykseen taas kertoo kuvaavasti *Iltalehdessä* julkaistu artikkeli, jossa käsiteltiin kesällä 1993 arvokisat voittaneita ja maailmanennätyksiä juosseita kiinalaisia naiskestävyysjuoksijoita. Juha Jaak-

konen kirjoitti uskovansa, että kiinalaisjuoksijoita ei tule jäämään kiinni dopingtesteissä, mutta hän ei silti voi hyväksyä näiden valmennusmenetelmiä seuraavista syistä: 1. Nimenomaan kiinalaislapsia on ”jalostettu huippu-urheilijoiksi vuosia kestäväällä armeijamaisella koulutuksella.” (Tuskinpa kestävyysjuoksussa voi päästä huipulle muulla keinolla kuin vuosien kurinalaisella työllä.) 2. ”Kiinassa menestyvät urheilijat ovat voittajiksi ohjelmoituja koneita.” (Suomalaiset ovat Virenin voittojen salaisuuksia käsiteltäessä korostaneet, että tiukat kamppailut voittaa yksinkertaisesti se, jolla on pakottavin tarve voittaa, sekä tahto ja kyky nousta muiden yläpuolelle — oliko Viren siis voitamaan ohjelmoitu kone?) 3. Kiinalaisten valmentaja ”valitsee valmennettavakseen vain maaseudun kovaan elämään tottuneita lapsia (...) Lisäksi hän on todennut tyytyväisenä, että isosta maasta löytyy aina uusia lupauksia jos joku valmennettavista ei kestä rääkkiä.” (Urheilussa panos/tuotos -suhde on aina heikko: suuresta harrastajajoukosta tulee korkeintaan muutamia huippuja. Toisaalta eikö jokainen valmentaja pyri saamaan valmennettavakseen mahdollisimman hyvää materiaalia?) 4. Ja valmennuksessa käytetään akupunktiota lievittämään ”nuorten urheilijoiden kipuja kovan harjoittelun jälkeen.” (Onko se tuomittavampaa kuin esimerkiksi jonkin kemiallisen menetelmän käyttäminen?) Juha Jaakkonen: ”Puhtaita robotteja”. *Iltalehti* 27.11.1993, 53.

⁵² Dyer 1982, 49—50.

⁵³ Raevuori—Vuorio 1976, 195.

⁵⁴ Kiitokset Risto Kuneliukselle näistä huomioista ja Virenhahmon ympärillä käymistämme keskusteluista.

⁵⁵ Margaret Morsen mukaan urheiluslostaja on esinäkijä, katsojien puolella oleva välittäjä, joka suodattaa toisinaan melko monimutkaisen ja kaoottisenkin kilpailun helpommin vastaanotettavaan muotoon, kertoo ”mitä kentällä todella tapahtuu”. Vaikka selostajan osuus ei Suomessa liene yhtä dominoiva kuin Yhdysvalloissa, tekee välittäjän rooli hänen osuudestaan merkittävän suomalaistenkin televisioyhtiöiden urheiluohejelmien analysoitessa. Morse 1983, 58 ja 15.8.1992.

⁵⁶ Verrattuna muihin yleisurheilulajeihin ovat maratonjuoksun ja maantiekävelyn televisioesittämiset luonteeltaan hyvin erityisiä. Kamera-asemien pitkät välimatkat eivät aina mahdollista toimivaa jatkuvuusleikkausta. Juoksijoiden ja kävelijöiden kuvaaminen helikopterista tai muista ”mahdottomista” kuvakulmista tekee tilasta epäyhtenäisen ja epäuskottavan. Kilpailun kuvaaminen liikkuvasta autosta tai moottoripyörästä korostaa kärkiryhmän osuutta vielä enemmän kuin ratakestävyyskilpailuissa — saattaa esimerkiksi käydä niin, että kärjen vauhdista pudonnutta ”oman” maan edustajaa ei saada kuviiin kertaakaan ennen maaliin tuloa. Katso lisää Veikko Hietala: ”Median mytologiaa ja retoriikkaa. Urheilu televisiossa”. *Peili* 1989:4—5, 20.

⁵⁷ Vertaa mitä kirjoitin aiemmin kunniakkaista ja häpeällisistä tappioista.

⁵⁸ Esimerkiksi Lasse Viren Turussa ilmestyvän *Kulmakunta*-lehden haastattelussa 24.11.1993.

⁵⁹ Esimerkiksi *Turun Sanomissa* 15.7.1993 ja 25.8.1993 julkaistuissa haastatteluissa Risto Ulmala sanoo, etteivät myönnyty valmennusstipendit mahdollista täysipainoista harjoittelua.